

Redegørelse nr. R 13 (12/5 2010)

Folketinget 2009-10

Skriftlig redegørelse

(Redegørelsen er optrykt i den ordlyd, hvori den er modtaget).

Redegørelse af 12/5 2010 om sammenhængen mellem klimaændringer og sikkerhed.

(Redegørelse nr. R 13).

Udenrigsministeren (Lene Espersen):

RESUMÉ:

Redegørelsen konstaterer, at sammenhængen mellem klimaændringer og sikkerhed har været et vigtigt emne på den internationale dagsorden siden det for første gang blev drøftet i FNs Sikkerhedsråd i april 2007. Der redegøres for, at sammenhængen mellem klimaændringer og sikkerhed er et mangesidigt problemkompleks med en betydelig udenrigspolitisk dimension, som nødvendiggør anvendelse af udenrigspolitiske instrumenter.

I det videre arbejde med klima/sikkerhed bør man følge en flerstrengt strategi med følgende hovedelementer:

- At fastholde klima/sikkerhed som et højt prioriteret emne på den internationale dagsorden samt at fortsætte bestræbelserne på at opnå en international, juridisk bindende klimaaftale, som bygger på Københavnsaftalen;
- At arbejde for den mest hensigtsmæssige tilrettelæggelse af det internationale samarbejde om klima/sikkerhed under hensyntagen til FNs, EUs og andre parter ledende roller i dette samarbejde, samt at arbejde for fuldt koordinerede samarbejdsrelationer mellem disse vigtige aktører;
- At fortsætte bestræbelserne på at integrere klima i det internationale udviklingspolitiske samarbejde;
- At udvide videngrundlaget for klima/sikkerhed ved videreførelse og udvidelse af studier herom og udbygning af analysekapaciteten på både nationalt og internationalt niveau, herunder nye studier om udsatte geografiske områder (»hot spots«).

INDLEDNING.

Siden debatten i FNs Sikkerhedsråd i april 2007 om sammenhængen mellem klimaændringer og sikkerhed har emnet været et vigtigt emne på den internationale dagsorden. Det er almindeligt anerkendt, at sammenhængen mellem klima og sikkerhed består, men også at den er mangesidig og kompleks. Det er endvidere erkendt, at sammenhængen løfter spørgsmålet om klimaændringer ud af en mere teknisk ramme og tilføjer det en generel udenrigspolitisk dimension. Konsekvensen heraf er, at hele spektret af udenrigspolitiske instrumenter indgår i arsenalet af midler, der kan tages i an-

vendelse i håndteringen af dette omfattende problemkompleks.

Sammenhængen illustrerer en grundlæggende problemstilling. En stadigt større og ukontrolleret belastning af naturressourcerne som led i vore bestræbelser på at fremme økonomisk vækst og velstand for så mange som muligt vil bl.a. kunne medføre meget betydelige klimaforandringer, som også må forventes at medføre øgede og nye sikkerhedspolitiske spændinger og kriser, lokalt såvel som regionalt.

Dette er motivationen for emnets høje internationale prioritet og for de mange rapporter om klima og sikkerhed, der er udarbejdet i de seneste år (herom nedenfor). Rapporterne viser, at klimaforandringerne primært har en forstærkende effekt på allerede eksisterende spændinger og kriser (*trusselsmultiplikator*), men giver også eksempler på nye sikkerhedsproblemer som direkte konsekvens af klimaændringerne. Det gælder f.eks. problemet med en øget havvandstand, der truer store bysamfund og små østater.

Det er en betydelig udfordring at forholde sig til, hvorledes problemkomplekset om sammenhængen mellem klimaændringer og sikkerhed mest effektivt kan gribes an i det internationale samarbejde. Det bedste forekommer at være at gå frem efter en flerstrengt strategi:

1) Først og fremmest er det nødvendigt at fastholde klima/sikkerhed som et højt prioriteret emne på den internationale dagsorden og fortsætte bestræbelserne for at opnå en international, juridisk bindende klimaaftale som bygger på Københavnsaftalen.

2) Dernæst må vi med vore partnere drøfte den mest hensigtsmæssige internationale samarbejdsstruktur for drøftelser af dette emne. Problemstillingens mangesidighed går på tværs af de eksisterende internationale organisationers opbygning og kalder på en mere holistisk håndtering. Da en ny international samarbejdsstruktur for klima/sikkerhed imidlertid ikke er sandsynlig, må der regnes med, at emnet fortsat vil skulle håndteres i den eksisterende struktur. I den sammenhæng bør nævnes, at FNs Generalsekretær har nedsat to udredningsgrupper om hhv. klima/udvikling og energi/klimaændringer; analyserne fra disse grupper ventes også i et vist omfang at belyse sammenhængen mellem klimaændringer og sikkerhed. Emnets mangesidige karakter gør i øvrigt, at det vil kunne drøftes i mange fora. Det understreger behovet for en effektiv koordination. FN og EU bør i samarbejde med andre aktører spille en ledende rolle i disse internationale drøftelser.

3) For det tredje må det sikres, at klimaændringerne integreres i det internationale udviklingspolitiske samarbejde, hvilket jo allerede er tilfældet for Danmarks vedkommende.

4) For det fjerde må vi udbygge videngrundlaget og analysekapaciteten vedrørende klima/sikkerhed på både nationalt og internationalt plan. Det kan ske ved at videreføre igangværende undersøgelser og igangsætte nye, herunder ikke mindst at identificere særligt udsatte geografiske områder, hvor kriser truer som følge af det forøgede pres på knappe naturressourcer, som klimaændringerne skaber.

EKSEMPLER PÅ SAMMENHÆNGEN MELLEM KLIMAÆNDRINGER OG SIKKERHED.

Udenrigsministeriet har finansieret to studier, der analyserer klimaændringernes sikkerhedskonsekvenser i et regionalt perspektiv; det drejer sig om Afrika og Mellemøsten. Studierne har identificeret fire politisk relevante problemstillinger vedrørende klima og sikkerhed, nemlig adgang til vand, fødevarer, sikkerhed, migration og svage stater.

Mangel på vand er et udbredt problem i både Afrika og Mellemøsten, om end virkningerne af klimaændringerne i Afrika er betydeligt mere forskelligartede end i Mellemøsten. For Afrika skønnes, at tiltagende tørke vil kunne føre til tab af 75% af det opdyrkelige land i Sahel-området, og at 1/3 af kontinentets indbyggere bor i områder, der er truet af tørke. For Mellemøstens vedkommende kompliceres klimaproblemerne af de politiske forhold, den gensidige mistro og parternes skepsis med hensyn til at samarbejde. En stor del af den arabiske verden er afhængig af vandressourcer udefra, og vandforsyningen i Israel risikerer at falde med 60% i indeværende århundrede. Vandproblemet er direkte sammenknyttet med fødevarer, sikkerhed, hvor FN's klimapanel forudser et fald i produktionen af fødevarer på grund af ændrede nedbørsforhold. Dette har allerede i det seneste årti truet op mod 200 mio. mennesker på deres eksistens og vil kunne føre til folkevandringer, der kan skabe konflikter, som det f.eks. har været set i Darfur. Migration kan også være den eneste udvej for befolkningerne i de små østater, hvor faren er, at den voksende havvandstand allerede indenfor en overskuelig årrække kan vanskeliggøre opretholdelsen af fungerende samfund på disse øer markant. Disse klimaskabte belastninger er vanskelige at håndtere for fattige lande med svage institutioner; i værste fald vil det kunne føre til, at landene ender i kategorien af mislykkede stater. Det er dog ikke kun i fattige lande, klimaet kan føre til ødelæggelser og migration. Ekstreme vejrforhold som eksempelvis orkaner og tyfoner forventes at forekomme hyppigere og blive kraftigere som følge af klimaforandringer, hvilket kan medføre forøgede materielle og menneskelige omkostninger som følge af sådanne ekstreme vejrforhold. Følgerne af sådanne ekstreme vejrforhold stiller endvidere store krav til beredskabet.

De danske studier understøttes af andre undersøgelser, først og fremmest to rapporter fra FN's Generalsekretær og EUs Høje Repræsentant. Disse rapporter understreger begge behovet for yderligere undersøgelser. Det anvendte sikkerhedsbegreb er bredt formuleret som menneskelig sikkerhed og udvikling i form af beskyttelse mod sult, sygdom, sociale konflikter, miljøkatastrofer m.v. Sikkerhed i mere traditionel (militær) forstand indgår ikke i analyserne. Den »hårde« sikkerhed kan dog naturligvis komme ind i billedet, hvis spændinger udvikler sig til væbnede konflikter. Om det sker, afhænger imidlertid af mange ikke-klimatiske forhold som politisk udvikling, regeringsførelse, diplomati og konfliktforebyggelse. Der er ikke dokumenterede eksempler på, at klimaændringer alene har udløst væbnede konflikter.

Arktis er et eksempel på en ny global problemstilling, der åbner op for både nye muligheder og udfordringer som følge af klimaforandringer. Afsmeltingen af havisen vil lette adgangen til udvinding af naturressourcer og åbner for nye transportruter via Nordøst- og Nordvestpassagen i Arktis, hvilket har ændret områdets geopolitiske betydning. Arktis er ikke »Terra Nullus« eller et retstomt rum. Fordelingen af ressourcer og territorium i Arktis er reguleret af FN's havretskonvention (UNCLOS). Dette er udtrykt i Ilulissat-erklæring

gen fra 2008, som alle fem arktiske kyststater, dvs. også USA og Rusland, har tilsluttet sig, og som sender et stærkt politisk signal til både befolkninger og resten af verden om, at de fem kyststater vil handle ansvarligt, når det gælder den fremtidige udvikling i Polarhavet. Landene forpligtede sig ved erklæringen politisk til at løse uoverensstemmelser gennem forhandlinger. De fem lande fastslog videre i Ilulissat-erklæringen, at de ville styrke deres samarbejde på centrale områder. Det gælder både det brede samarbejde, som finder sted i bl.a. Arktisk Råd og den Internationale Maritime Organisation, og det gælder det praktiske daglige samarbejde om bl.a. søredning, miljøbeskyttelse og sejladsikkerhed.

HÅNTERING AF PROBLEMSTILLINGEN.

Klimaudfordringerne er mere end et teknisk klima- og miljøproblem. Mange beslutninger af stor betydning på klimaområdet træffes uden for klima- og miljøpolitikken i snæver forstand, og ikke mindst sikkerhedsaspektet er en klar illustration af klimaændringernes udenrigspolitiske dimension. Derfor står også hele arsenalet af udenrigspolitiske instrumenter til rådighed i bestræbelserne på at forebygge og imødegå skadevirkningerne. Blandt disse instrumenter kan der f.eks. blive tale om at benytte sig af følgende:

Udenrigspolitiske instrumenter.

1) I allerførste række står ganske enkelt at gøre bedre brug af sædvanlige *udenrigspolitiske* og *diplomatiske kanaler*. Også i spørgsmålet om at håndtere klimaændringer kan det være med til at bane vejen (i) at danne koalitioner med ligesindede lande, (ii) at arbejde for et mere effektivt multilateralt system (f.eks. gennem reformer af FN), (iii) at forsøge at skabe en fælles og kohærent forståelse af og tilgang til problemerne samt en fælles vision for deres løsning samt (iv) at skabe større opmærksomhed om problemerne ved brug af offentligt diplomati (*public diplomacy*). Hertil kommer konfliktforebyggelse, som er en vigtig opgave for internationalt diplomati. Endvidere bør nævnes, at klima/sikkerhed indgår i den løbende dialog med tredjelande, som føres af Danmark og EU.

2) Et andet instrument er det *internationale udviklingspolitiske samarbejde*. Som det er velkendt, er udviklingslandene de mest udsatte for klimaændringernes konsekvenser, selv om de historisk set har bidraget mindst til at fremkalde dem. Det er imidlertid også i udviklingslandene de største udledningsstigninger vil finde sted fremadrettet. Uagtet reduktionsindsatsen i de industrialiserede lande vil de globale udledninger samlet set fortsætte med at stige, hvis der ikke som et led i en bæredygtig udvikling baseret på grøn vækst sættes ind med markante reduktionstiltag især i de mest industrialiserede udviklingslande. Derfor bør klimainsatsen indgå som et integreret element i udviklingspolitikken. Her drejer det sig både om reduktionsindsatser og klimatilpasning. Om varslingsystemer, katastrofe-forebyggelse og -beredskab, om kapacitetsopbygning, om uddannelse og øget bevidsthed om klimaproblemerne samt om omlægning til mere bæredygtig produktion i alle led. De internationale finansieringskilder for udviklingsbistanden kan spille en betydelig rolle i denne sammenhæng; det drejer sig om Verdensbanken og de regionale udviklingsbanker samt om bilaterale finansieringskilder. For Danmarks vedkommende er Danidas klimahandlingsprogram et konkret bevis på, at klimaaspektet indgår som et fast element i planlægningen af bistandsprogrammerne. Det samme gælder både den danske strategi for den humanitære

indsats 2010-2015 og den nye udviklingspolitiske strategi, som begge indeholder katastrofeforebyggelse og -beredskab samt beskyttelse. Også Danmarks dialog med udviklingslandene op til COP15 er et eksempel på denne klimabevidsthed. Klimaaspektet indgår også i EUs udviklingspolitiske samarbejde. OECD spiller en vigtig rolle med hensyn til at etablere retningslinjer for klima- og udviklingssamarbejdet, herunder regler for ensartet rapportering om investeringer i klimatiltag, klimatilpasning og finansiering.

3) *Handelspolitikken* er et tredje vigtigt udenrigspolitisk instrument, som kan anvendes på området klima/sikkerhed. Udfordringen består i at fremme en klimavenlig økonomisk udvikling globalt, og ikke mindst i udviklingslandene, uden at gå på kompromis med disse landes berettigede forventninger om økonomisk og materiel udvikling. Dette skal bl.a. ske ved en gradvis omstilling fra fossilt brændsel til alternative energikilder samt ved at fremme bæredygtige produktionsformer.

En forudsætning for at dette kan lykkes er, at der sker en overførsel af den nødvendige teknologi til udviklingslandene. Sammen med finansiering har teknologioverførsel da også været et af u-landenes centrale krav under de internationale klimaforhandlinger. Teknologioverførslen sker allerede i et vist omfang på kommercielle vilkår, men navnlig de mindst udviklede lande har behov for støtte til erhvervelse og effektiv anvendelse af klimavenlige teknologier. Det bør i den forbindelse nævnes, at der i Copenhagen Accord er lagt op til oprettelse af en teknologi-mekanisme, der netop har til formål at gøre klimavenlig teknologi lettere tilgængelig for denne landegruppe.

Processen ville kunne understøttes og fremskyndes, hvis der kunne skabes omfattende enighed om en konkret global liberalisering af handelen med klimavenlige produkter og teknologier. I WTO presser EU på for at fremme denne dagsorden, men hidtil uden den store succes, bl.a. fordi mange udviklingslande ønsker at undgå toldprovenutab og opretholde beskyttelse af egen spirende produktion af varer til frembringelse af alternativ energi. Derudover arbejder EU på at få etableret en forståelse med USA, Canada og nogle af de store udviklingslande for at bane vej for en plurilateral aftale om liberalisering af deres import af klimavenlige produkter og teknologier fra alle WTO-medlemslandene.

Internationale og regionale fora.

Sammenhængen mellem klima og sikkerhed behandles først og fremmest i FN, men emnet er også en vigtig del af EU-samarbejdet, ligesom det drøftes i flere andre internationale og regionale fora.

FN havde en debat i Sikkerhedsrådet i april 2007 om klima og sikkerhed. Det var den første af sin art, og den satte problemstillingen på den internationale dagsorden. I juni 2009 vedtog Generalforsamlingen en resolution (A/63/281), hvori der gives udtryk for dyb bekymring over klimaændringernes negative indvirkning, herunder de mulige sikkerhedsmæssige konsekvenser. Desuden anmoder resolutionen generalsekretæren om at udarbejde en rapport om emnet. Rapporten (A/64/350) forelå i september 2009 og var genstand for en generalforsamlingsdebat i november 2009. Debatten viste, at der var almindelig tilslutning til rapportens anbefalinger og konklusioner, heriblandt at klimaændringerne har en spændingsforstærkende karakter. Debatten var i øvrigt præget af indlæg fra mange små østater, der omtalte risikoen for tab af territorium og statsløshed. Forinden havde Danmark i New York i 2009 organiseret møder på ekspert- og udenrigsminis-

terniveau for at fremme en fælles forståelse af samspillet mellem klima og sikkerhed samt FN-systemets mulige rolle heri.

Emnets mangesidighed gør, at det går på tværs af FNs organisationsstruktur og berører næsten alle FN-organisationerne, ikke mindst UNFCCC, UNDP, UNICEF, UNEP, FAO, WFP, WHO, OCHA og UNHCR. Det er en fortsat udfordring at sikre en velfungerende koordination mellem alle disse aktører og med organisationer uden for FN-systemet. Derfor er det vigtigt at klima/sikkerhed-aspektet bliver inkluderet som element i alle relevante FN-reformprocesser. I denne sammenhæng bør det nævnes, at FNs Generalsekretær har taget initiativ til nedsættelse af udredningsgrupper, hvis analyser også i et vist omfang kan belyse klima/sikkerhed sammenhængen – et højniveaupanel om klima og udvikling der forventes nedsat i 2010 samt en rådgivningsgruppe om energi og klimaændringer, der præsenterede sin rapport i april 2010.

EU tog på bl.a. dansk initiativ klima/sikkerhed op i juni 2007, hvor emnet for første gang indgår i Det europæiske Råds konklusioner. Rådet bad ved den lejlighed Den Høje Repræsentant og Kommissionen om en fælles rapport om sagen. Denne rapport kom i marts 2008. Rapporten anbefaler bl.a. at styrke EUs analyse-, overvågnings- og varslingskapacitet, fremme et internationalt samarbejde om klima/sikkerhed og indarbejde dette i EUs regionale strategier samt i EUs løbende politiske dialog med tredjelande. Op til udenrigsrådsmødet i december 2009 blev der udarbejdet en rapport om opfølgning på rapporten fra 2008, og denne nye rapport dannede grundlag for drøftelsen af emnet på det nævnte udenrigsrådsmøde i december 2009. I konklusionerne fra denne drøftelse slås det fast, at klimaændringerne og deres konsekvenser for den internationale sikkerhed indgår i EUs bredere dagsorden vedrørende klima, energi og den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik. Det nævnes også i konklusionerne, at klimaændringernes mulige konsekvenser for den internationale sikkerhed og den potentielle risiko for hyppigere naturkatastrofer og konflikter om knappe ressourcer og deres indvirkning på migration og stater og regioners stabilitet vil lægge yderligere pres på det globale system og de globale strukturer. Der gives udtryk for, at EU i samarbejde med FN og tredjeparter skal spille en ledende rolle i arbejdet med klima/sikkerhed, at de sikkerhedsmæssige aspekter af klimaændringerne skal integreres i EUs udviklingsbistand, og at EUs krisestyringskapaciteter skal udvikles. Endelig anmoder Rådet om en opfølgingsrapport i anden halvdel af 2010.

På baggrund af rapporten fra 2008 har rådssekretariatet ladet udarbejde fire regionale rapporter om klima/sikkerhed i Sydøstasien, Sydvestasien, Mellemamerika og de små østater i Det indiske Ocean og Stillehavet. Organisatorisk drøftes klima/sikkerhed i en uformel styregruppe samt i forskellige EU-arbejdsgrupper afhængigt af emnet. For tiden drøftes bl.a. det vigtige spørgsmål om samarbejdet med FN samt en konkretisering af nogle af de tiltag, der er anbefalet i EU-rapporten fra 2008, herunder at udvide dialogen og samarbejdet om klimaspørgsmål med små østater, som EU har opbygget et konstruktivt forhold til.

Klima/sikkerhed drøftes desuden i andre internationale fora. OSCE har således afholdt en konference herom, og det drøftes for tiden, om og hvordan klima/sikkerhed kan indgå i organisationens arbejde med europæisk sikkerhed (Korfu-processen), hvilket støttes af Danmark og EU, men der er modstand herimod fra russisk side. OSCE har ladet udarbejde en rapport om klima/sikkerhed. NATO har ikke en formel strategi på området, men NATOs generalsekretær har ved

flere lejligheder (bl.a. i en paneldebat i forbindelse med COP15) fremhævet klimaændringernes betydning for sikkerheden og har opfordret til, at dette aspekt tages med i de nationale sikkerheds- og forsvarsstrategier. Klima/sikkerhed vil således kunne indgå i NATOs nye strategiske koncept på linje med andre nye trusselsfaktorer, såfremt der er enighed herom. I lyset af den store udledning af drivhusgasser i forbindelse med militære aktiviteter er også ideen om et mere klimavenligt forsvar (»grønt militær«) blevet aktuel. Denne idé er reflekteret i forsvarsforliget 2010-2014, hvor betydningen af et miljømæssigt ansvarligt forsvar understreges. Som et konkret eksempel herpå kan anføres, at den danske flåde for nylig har taget et nyt skib med miljøvenlige dieselmotorer i brug. Forsvarsministeriet udarbejder i øjeblikket en ny miljøstrategi og en klima- og energistrategi. Det indebærer et fokus på miljøledelse og energiledelse i forsvaret, som gerne skulle resultere i både energieffektiviseringer og miljøforbedringer.

Som et eksempel på *regionalt samarbejde om vandressourcer* kan nævnes, at der siden midten af 1990'erne har eksisteret et samarbejde om forvaltning af Nilens vand mellem 10 lande fra Ægypten i nord til Tanzania i syd. Der findes tilsvarende eksempler på samarbejde om forvaltning af vand fra floderne Indus og Mekong.

Inden for det *nordiske udenrigspolitiske samarbejde* er klima/sikkerhed også taget op. Således indeholder Stoltenberg-rapporten flere forslag, der har betydning for klima/sikkerhed. Det drejer sig f.eks. om arktisk samarbejde, der fokuserer på miljø, klima, sikkerhed og evakuering.

Klima/sikkerhed blev endvidere taget op på det *nordisk-afrikanske udenrigsministermøde* i marts 2009.

VEJEN FREM.

Som det er nævnt foran, er klimaændringernes primære virkning på sikkerheden at forstærke allerede eksisterende spændinger og konflikter. Dette gør sagen til et udenrigspolitisk spørgsmål. Den udenrigspolitiske dimension giver problemerne en sammenhæng og tyngde, som understreger behovet for globale løsninger, mens tid er. Det er ikke længere et spørgsmål om tekniske løsninger på enkeltstående problemer. Dette er en stor opgave, men på den anden side stiller den udenrigspolitiske dimension også et arsenal af nye instrumenter til rådighed.

Tilbage står det centrale spørgsmål om, hvordan man på den baggrund kommer videre frem mod konkrete tiltag for at imødegå problemerne, og hvordan man i en national, regional og international kontekst får operationaliseret den indvundne viden.

Stillet over for dette spørgsmål forekommer det at være mest hensigtsmæssigt at gå frem efter en flerstrengt strategi, der omfatter:

1) At fastholde emnet om sammenhængen mellem klimaændringer og sikkerhed *højt på den internationale dagsorden*. Det bør drøftes i alle relevante internationale fora, herunder FN, EU og det nordiske udenrigspolitiske samarbejde, og en effektiv koordination må sikres. I særdeleshed er det af be-

tydning at fortsætte bestræbelserne på at opnå en *international, juridisk bindende klimaaftale, som bygger på Københavnsaftalen*.

2) Sammen med vore internationale partnere at drøfte i hvilket omfang de nuværende *internationale samarbejdsstrukturer* er hensigtsmæssige i håndteringen af klima/sikkerhed, og hvad der eventuelt bør gøres. Foran er omtalt det store koordinationsbehov. Desuden problemet med at emnet er tværgående i forhold til de traditionelle organisationsstrukturer.

Derfor vil klima/sikkerhed fortsat skulle håndteres i de eksisterende internationale samarbejdsstrukturer. FN bør i samarbejde med EU og tredjeparter være ledende i dette arbejde, der bør gives høj prioritet til at etablere effektive og fuldt ud koordinerede samarbejdsrelationer mellem de relevante aktører på dette område. Samarbejdet må være åbent for deltagelse af alle væsentlige organisationer, lande og grupper af lande, både de store som USA, Rusland, Kina, Indien og grupper af udviklingslande og østater.

3) At arbejde for, at klima konsekvent integreres i det *internationale udviklingspolitiske samarbejde*. Dette er konkret udmonteret i den danske strategi for den humanitære indsats 2010-2015 og den nye udviklingspolitiske strategi, som begge lægger vægt på klima, katastrofe-forebyggelse og katastrofeberedskab samt beskyttelse. Klimaaspektet indgår også som et fast led i EUs løbende dialog med tredjelande.

4) At søge at *udvide videngrundlaget*. De igangværende undersøgelser må derfor videreføres og nye studier sættes i værk. Desuden må analysekapaciteten for klima/sikkerhed udbygges i alle relevante institutioner både nationalt og internationalt. Ikke mindst er det vigtigt at øge arbejdet med at identificere globale risikoområder (»hot spots«), hvor udviklingen allerede nu truer med at skabe eller forøge kriser. Som rapporterne har vist, er f.eks. vandmangel et så alvorligt og udbredt problem, at der er behov for forskning i regionale samarbejds muligheder for at forhindre, at kriserne kan udvikle sig til konflikter. Et andet forskningsemne kunne være at se på mulighederne for udfasning af u hensigtsmæssige handelssubsidier. Et tredje kunne være »grønt militær«, jf. foran. Danmark vil samarbejdet med vore internationale partnere om den nødvendige kortlægning af disse områder.

Sammenhængen mellem klima og sikkerhed er et vigtigt emne på den internationale dagsorden. Det vil imidlertid kræve en vedholdende indsats at fastholde emnet som et centralt tema i den internationale debat. Her vil EU kunne spille en vigtig og pådrivende rolle. Problemstillingens kompleksitet kræver, at der sættes ind på mange felter i et koordineret internationalt samarbejde.

Hermed slutter redegørelsen.